Inhoudsopgave

Voorwoord	2
Doelgroep	3
Leerdoelen	3
Aansluiting bij het basisonderwijs	
Aansluiting bij de Canon van Nederland	4
Aansluiting bij de kerndoelen	4
Achtergrondinformatie Huys Dever	6
Literatuur en websites	7
De lessen	
Les 1. Voorbereidende les in de klas	8
Les 2. Op bezoek in Huys Dever	10
Opdrachten met antwoorden	
Les 3. Verwerkingsles in de klas	21
Colofoon	24
Bijlagen	
Opdrachtkaart Reinier	
Opdrachtkaart Janne	
Opdrachtkaart Gerard	
Opdrachtkaart Wouter	
Opdrachtkaart Ada	

Voorwoord

Middeleeuwig, het leven van de familie Dever in Huys Dever is een lesprogramma ontwikkeld voor het Erfgoedspoor Lisse voor leerlingen van de basisschool. Het programma is speciaal voor het Erfgoedspoor ontwikkeld in nauwe samenwerking met de beheerder van Huys Dever.

Het programma gaat in op het leven van de eerste bewoners van Huys Dever rond 1400. Ridder Reinier Dever bouwde de woontoren en ging er wonen met zijn vrouw Janne Leyenburg. Zij hadden drie kinderen; Gerard, Wouter en een meisje, wiens naam niet bekend is, maar die we hier voor ’t gemak van de leerlingen Ada noemen.

Door de persoonlijke verhalen van de bewoners van Huys Dever komt hun leven na meer dan 600 jaar opnieuw tot leven. De leerlingen doen in groepjes onderzoek, in de klas én in Huys Dever. In de laatste les presenteren zij hun werk aan elkaar en bakken ze middeleeuwse koekjes en/of spelen een middeleeuws spel. Meer over de lesinhoud leest u in de lesbeschrijvingen.

Wij wensen u veel plezier met dit middeleeuwse erfgoedspoorprogramma.

Doelgroep

Deze lessen zijn bestemd voor leerlingen van de basisscholen in Lisse die meedoen aan het Erfgoedspoor Lisse. Er zijn drie uitgewerkte lessen beschikbaar: een introductieles, een kernles en een reflectieles. De kernles is een buitenles op locatie bij het erfgoed.

Leerdoelen

- Het algemene leerdoel is kennismaken met het specifieke erfgoed in de eigen omgeving van de gemeente Lisse.
- De leerlingen leren over de verschillen en overeenkomsten tussen het dagelijkse leven in Huys Dever rond 1400 en nu.
- De leerlingen leren wat bijzonder is aan het Rijksmonument de woontoren Huys Dever.

3. Aansluiting bij het basisonderwijs

Aansluiting bij de Canon van Nederland
Middeleeuwig; het leven van de familie Dever in Huys Dever sluit aan bij

1. het tijdvak: *Tijd van steden en staten* 1000-1500
2. het canonvenster *Floris V* van de nationale canon
3. het regiocanonvenster 5. *De Graven van Holland ca. 900-1300* uit de canon van Zuid-Holland
4. het regiocanonvenster 6. *Kastelen in Zuid-Holland vanaf ca. 1000* uit de canon van Zuid-Holland

Kijk ook op: www.entoen.nu en op www.regiocanons.nl/zuid-holland

Aansluiting bij de kerndoelen:
Middeleeuwig; het leven van de familie Dever in Huys Dever sluit aan bij de volgende kerndoelen in het basisonderwijs:

Oriëntatie op jezelf en de wereld
In dit leergebied oriënteren leerlingen zich op zichzelf, hoe mensen met elkaar omgaan, hoe ze problemen oplossen en hoe ze zin en betekenis geven aan hun bestaan. Leerlingen oriënteren zich op de natuurlijke omgeving en op verschijnselen die zich daarin voordoen. Leerlingen oriënteren zich op de wereld dichtbij, veraf, toen en nu en maken daarbij gebruik van cultureel erfgoed.

Tijd:
51. De leerlingen leren gebruik te maken van eenvoudige historische bronnen en ze leren aanduidingen van tijd en tijdsindeling te hanteren.

52. De leerlingen leren over kenmerkende aspecten van de volgende tijdvakken: jagers en boeren; Grieken en Romeinen; monniken en ridders; steden en staten; ontdekkers en hervormers; regenten en vorsten; pruiken en revoluties; burgers en stoommachines; wereldoorlogen en holocaust; televisie en computer.

Nederlands
Taalonderwijs is van belang omdat de rol van taal bij het verwerven van inhouden en vaardigheden in alle leergebieden (en de transfer daartussen) evident is. Veel van oorsprong autochtone kinderen die in achterstandssituaties opgroeien, zijn ook gebaat bij didactische inzichten die door ervaring met onderwijs aan allochtone kinderen scherper zijn geworden. Eén van die inzichten is, dat taal in alle vakken een cruciale rol speelt bij het verwerven van kennis en vaardigheden in de ‘andere vakken’.

Mondeling onderwijs:
1. De leerlingen leren informatie te verwerven uit gesproken taal. Ze leren tevens die informatie, mondeling of schriftelijk, gestructureerd weer te geven.

2. De leerlingen leren zich naar vorm en inhoud uit te drukken bij het geven en vragen van informatie, het uitbrengen van verslag, het geven van uitleg, het instrueren en bij het discussiëren.

Schriftelijk onderwijs:
6. De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het lezen van school- en studieteksten en andere instructieve teksten, en bij systematisch geordende bronnen, waaronder digitale bronnen.
8. De leerlingen leren informatie en meningen te ordenen bij het schrijven van een brief, een verslag, een formulier of een werkstuk. Zij besteden daarbij aandacht aan zinsbouw, correcte spelling, een leesbaar handschrift, bladspiegel, eventueel beeldende elementen en kleur.
9. De leerlingen krijgen plezier in het lezen en schrijven van voor hen bestemde verhalen, gedichten en informatieve teksten.

Kunstzinnige oriëntatie
Door middel van een kunstzinnige oriëntatie maken kinderen kennis met kunstzinnige en culturele aspecten in hun leefwereld. Het gaat bij dit domein om kennismaking met dié aspecten van cultureel erfgoed waarmee mensen in de loop van de tijd vorm en betekenis hebben gegeven aan hun bestaan. Kunstzinnige oriëntatie is er ook op gericht bij te dragen aan de waardering van leerlingen voor culturele en kunstzinnige uitingen in hun leefomgeving.

54. De leerlingen leren beelden, taal, muziek, spel en beweging te gebruiken, om er gevoelens en ervaringen mee uit te drukken en om er mee te communiceren.

56. De leerlingen verwerven enige kennis over en krijgen waardering voor aspecten van cultureel erfgoed.

Achtergrondinformatie over Huys Dever

Historie

Dever is waarschijnlijk kort na 1375 gebouwd door Reinier Dever of d´Ever, lid van een zeer oud geslacht van Hollandse edelen. Het gebouw is een zogenaamde woontoren of donjon, een versterkt woonhuis, zoals er vele hebben gestaan in de kuststreek; behalve Dever zijn zij alle verdwenen.
De achterzijde is vlak: die was gericht naar het moeras van de Lisser Poel en behoefde niet zo sterk te zijn, omdat van die zijde geen gevaar dreigde.
De andere muren zijn hoefijzervormig gebogen, bijna 2 meter dik en massief gemetseld. De fundamenten liggen op meer dan 3 meter onder het grondoppervlak en rusten op een zandplaat, waardoor de muren na zes eeuwen nog geen spoor van verzakking vertonen.
Vóór 1580 werd een klein huis tegen de ronde voorzijde gezet, dat na 1630 werd uitgebouwd tot een statig herenhuis, groter dan Dever zelf.

Door slechte fundering en verwaarlozing stortte een deel daarvan in 1848 in; daarna werden gaandeweg de muren gesloopt door iedereen, die stenen nodig had. In 62 stortte het dak van de woontoren eveneens in, maar de zware muren weerstonden alle vernielzucht. Toen in 1973 met de restauratie werd begonnen, was alle houtwerk verdwenen, waren raam- en deuropeningen verbrokkeld en groeiden gras en vlierstruiken boven op de muur, waar de eenden nestelden. Ook de voet van de muur, juist boven de waterlijn van de vroegere gracht, was zwaar beschadigd.

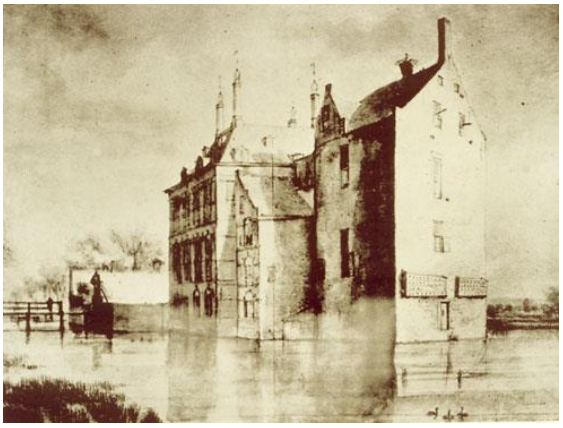

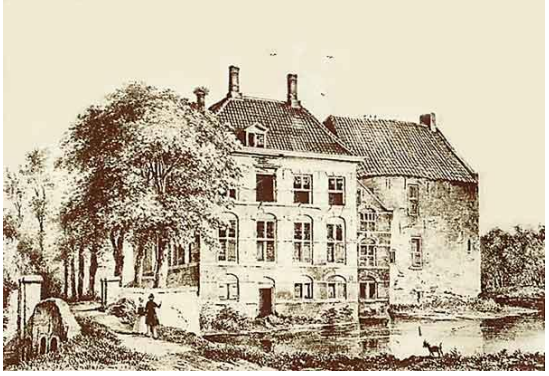

Literatuur en websites:

Ga je mee naar toen? Op tijdreis door Leiden- E.Grootveld en D. Olthof, uitg. Primavera Pers ISBN 978-90-5997-093-9

Het Leven Van Een Ridder, P. Chrisp, uitg. De vier windstreken

Ridders en kastelen , Arend van Dam, uitg. Unieboek

Ridders en burchten, Michele Longour, NBD biblion

Ridder Wout, Dirk Nielandt, uig. Zwijsen

Een kasteel, R. Coombs

http://webpad-ridders.yurls.net/nl/page

http://www.123lesidee.nl/files/tekst_ridders.pdf

http://kinderenwebhotel.be.previewmysite.com/WO_tijd/ridders.htm

http://www.kasteeldever.nl/

http://www.hetklokhuis.nl/onderwerp/middeleeuwen

www.entoen.nu

http://www.regiocanons.nl/zuid-holland

http://www.kinderpleinen.nl

http://www.historisch-openluchtmuseum-eindhoven.nl/middeleeuwen/verhaal/spelletjes.html

www.schooltv.nl

www.zap.nl

Les 1. Voorbereidende les in de klas

Een dag uit het leven van….. jezelf! Collage maken.
Materiaal: 4 grote vellen papier, tijdschriften, stiften, potloden.

Verdeel de klas in vier groepen. Elk groepje krijg een thema om aan te werken.

1. **Kleding/ mode**; wat heb je aan?
   In bed - naar school - tijdens het sporten/ hobby - als je moet werken - als je uitgaat
2. **Wonen/ interieur**; hoe ziet je huis eruit?
   Wat staat er in je kamer? Computer, bed, bureau. Wat hangt eraan de muur? Hoeveel kamers, hoeveel verdiepingen? Wat staat erin de rest van het huis? Hebben jullie een tuin?
3. **Eten-snoepen**; wat eet je op een dag?
   Als ontbijt, lunch, avondeten? Tussendoor; fruit, chips/ snoep? En wat drink je ‘s erbij?
4. **Spelen- school-werken**; welke spelletjes speel je?
   Welke spellen speel je alleen en samen met anderen? Wat doe je op school? Wat heb je daarvoor nodig? Als je thuis je ouders moet helpen, wat moet je dan doen? Wat heb je daarvoor nodig? (grasmaaien, afwas doen)

Deel aan elk groepje een groot vel papier uit. Op dit vel schrijven ze bovenaan drie dagdelen: ochtend, middag, avond. Deel per groepje een aantal tijdschriften uit.

Elk groepje gaat plaatjes verzamelen uit tijdschriften van voorwerpen die zij zelf dagelijks of vaak gebruiken en die passen bij hun thema. De voorwerpen vertellen iets over hoe het leven van de leerlingen eruit ziet. Als je niet de juiste plaatjes kunt vinden mag je ook dingen tekenen.

Voorbeeld.
Thema wonen: hoe ziet jouw huis eruit?
Teken een doorsnede van een huis dat lijkt op het huis waar je in woont. Het hoeft niet precies te kloppen maar wel ongeveer. Teken de voordeur, het aantal verdiepingen, de ramen, de verschillende kamers (ook de wc en douche), een tuin, een schuur etc.

Plak plaatjes van meubels (bed, kast, bureau, tafel, stoelen) en voorwerpen (computer, telefoon, stereo, tv) die in je huis staan en teken er eventueel dingen bij. Zet een ‘O’ in de ruimtes waar je in de ochtend veel bent, een ‘M’ in de ruimtes waar je in de middag veel bent en een ‘A’ in de ruimtes waar je ‘s avonds veel bent.

Wanneer alle groepen hiermee klaar zijn bespreekt u klassikaal de resultaten met de leerlingen.
Welke activiteiten doen alle leerlingen op een dag? (smsen, chatten, huiswerk maken etc.)
Wat hebben alle leerlingen aan? (ondergoed, t-shirt, jas, schoenen etc.)
Wat eten en drinken de leerlingen allemaal? (brood, aardappels/ rijst/ pasta, limonade)
Wat staat er in de huizen van alle leerlingen? (bed, bank, tafel, stoel, douche, wc etc.)

Hoe zou het leven eruit gezien hebben ruim 600 jaar geleden? In 1400 ongeveer?
Welke voorwerpen of apparaten zou je in die tijd absoluut niet gehad hebben?
Welke voorwerpen bestonden toen ook al?
Wat zou het grootste verschil zijn met het leven van de leerlingen? Zijn er ook overeenkomsten? Welke?

Filmpje over de middeleeuwen

Maak een keuze uit de onderstaande filmpjes. Bekijk de filmpjes samen met de leerlingen op het digibord.

Schooltv:

- Het ontstaan van kastelen, groep 4
- Leven in een kasteel als een sprookje? groep 4
- Het kasteel, overal op voorbereid, groep 7

Vroeger enzo:

- kastelen

Entoen.nu:

- Floris V, filmpje van het Klokhuis

Voorbereiding les 2

Vertel dat de leerlingen de volgende les naar Huys Dever gaan. Dit was vroeger een oud kasteel. Het is gebouwd in ca. 1375. In dit huis woonden Reinier Dever met zijn vrouw en drie kinderen. Nu is het een soort museum. In de volgende les gaan de leerlingen in vijf groepen uitzoeken hoe hun leven er 600 jaar geleden uitzag.
Verdeelt u de klas alvast in vijf groepen?

Bekijk samen de website van Huys Dev*er:* www.kasteeldever.nl

Denkt u aan voldoende begeleiders voor de leerlingen. Elk groepje leerlingen moet een begeleider hebben. De scholen moeten zelf opdrachtenkaarten en potloden/pennen voor de leerlingen meenemen.

Neem voor uw bezoek met de leerlingen **de regels** door van het Huys Dever.

1. Mobieltjes en mp3-spelers uit
2. Niets aanraken tenzij er gezegd wordt dat het mag
3. Fotograferen mag zonder flits
4. Niet rennen of schreeuwen

Les 2. Op bezoek in Huys Dever

Aan de hand van een opdrachtkaart onderzoeken de leerlingen in vijf groepjes het leven van verschillende bewoners van Huys Dever in ca. 1400. Dezelfde thema's als in les 1 komen hierbij aan de orde.

1. Kleding; harnas, tuniek, gewaad
2. Meubels/ inrichting/ indeling ruimtes
3. Eten/ snoep
4. Spelen/ jagen en werken/ dieren

Elke groep of beter nog ieder kind krijgt een kaart met daarop één naam van de bewoners van Huys Dever. Reinier, Janne, Gerard en Wouter en Ada. Deze mensen hebben echt hier gewoond. De leerlingen gaan uitzoeken hoe ze er uitzagen en hoe hun leven eruit zag. Welke kleding ze droegen, hoe de woning was ingericht, wat ze aten en wat ze deden aan activiteiten, werk, spelletjes, hobby, welke huisdieren ze hadden etc.

De groepen starten ieder in een andere ruimte en schuiven steeds door naar de volgende ruimte. De toren is opgedeeld in vier ruimtes. De buitenruimte is de vijfde ruimte. Ridderzaal, kelder, kapelzaal, zolder en de tuin/buitenruimte.

Wanneer alle opdrachten gemaakt zijn en alle ruimtes bekeken verzamelt u weer in de Ridderzaal voor een plenaire afsluiting met de beheerder van Huys Dever.

Antwoorden Opdrachtkaart 1. **Reinier Dever**

Hallo ik ben Reinier Dever, ik ben de eigenaar van dit kasteel. Ik woon hier samen met mijn lieve vrouw Janne, mijn twee zoons, Gerard en Wouter en mijn dochter
Veel thuis ben ik niet want er is altijd wel een …… **(veldslag)** waar ik in mee moet vechten om graaf Albrecht te helpen.

Vandaag ga ik jullie laten zien wat ik allemaal doe op een dag wanneer ik in Huys Dever ben. Gaan jullie mee?

We gaan eerst naar de kapelzaal, één verdieping omhoog. Hier slapen wij met de hele familie in een **……(hemelbed)**. Ik heb er ook één voor op reis. Dat lijkt wel een kruising tussen een ……**(tent)** en een hangmat. In deze kamer bewaar ik ook alle belangrijke waardepapieren, aktes en oorkondes in een hele zware**……(geldkist).** Die kist is altijd goed op slot en die bewaak ik met mijn leven. Mijn vrouw en ik ontvangen hier ook onze belangrijke gasten. Dan drinken we samen een glas ……**(wijn)** op goede tijden! Mijn vrouw Janne is dol op deze kamer. Ik ben liever buiten op……**(jacht)** met mijn zonen of oefen mijn zwaardvechten.

We lopen door naar de zolder. Daar liggen een hoop spullen die eerst gewoon op hun in plek in het Huys lagen. Nu heeft iemand ze in vitrines gedaan zodat je er alleen nog maar naar kan kijken. In één van de vitrines liggen belangrijke brieven. Hier hangen lakzegels aan. Een lakzegel was het bewijs wie de brief gestuurd had. Eigenlijk was het net zo iets als een handtekening Als jullie hem gevonden hebben teken er dan één hieronder zo precies mogelijk na. Mooi he?

Dan lopen we nu naar beneden. Via de ……**(Ridderzaal)** gaan we lekker naar buiten. Even een frisse neus halen.
Zie je dat grote stuk land daar rechts? Daar ben ik het liefst. Lekker paardrijden en oefenen in ……**(zwaardvechten)**. Soms traint ……**(Gerard)** met mij mee. Dat wordt al een echte man.

Die wordt later een goede sterke……**(ridder)**. Ik wil van dat stuk land eigenlijk een echt ……**(toernooiveld)** gaan maken. Voor vriendschappelijke wedstrijden met andere ridders uit de buurt.
Wat denken jullie dat ik daar allemaal voor nodig heb? Kruis wat ik nodig heb aan.

Ik kan hier buiten wel uren blijven maar ik laat jullie nog even de rest van het kasteel zien. We gaan nu naar het koudste plekje van het kasteel, doe je jas maar aan en een sjaal om. Weet je waar wij heengaan? De trap af naar de ……**(kelder!)** Daar is het ijskoud en dat moet ook want daar liggen alle spullen die kunnen bederven. De kelder is dus een grote ……**(koel)**kast.

Hmm ruiken jullie dat? De meid haalt net het verse **……(brood)** uit de oven. Dat smaakt heerlijk bij een lekkere gestoofde ……**(fazant)** of een lekker malse ……**(herten)** bout als we net terug zijn van de jacht.. Even de vingers aflikken en dan een slok ……**(bier)** erachteraan.

We gaan weer terug naar waar we begonnen; de Ridderzaal. Als ik weer eens thuis ben na een lange reis zitten wij hier tot het donker wordt lekker bij het warme haardvuur. Mijn vrouw zit vaak te borduren of te weven en mijn kinderen spelen ……**(spelletjes)**, maken muziek of zingen liedjes. Ik zit zelf vaak te ……**(lezen)** in de vensterbank en luister naar de gezelligheid van de familie. Of ik inspecteer mijn ……**(harnas)** voor weer een volgende veldslag.

Zo, jullie hebben het hele kasteel gezien. Ik hoop dat jullie het leuk vonden. Ik vond het in ieder geval leuk jullie rond te leiden. Tot een volgende keer!

Antwoorden Opdrachtkaart 2. **Janne Dever**

Hallo ik ben Janne, vrouw des huizes. Ik woon hier samen met mijn man, kasteelheer Reinier mijn twee zoons, Gerard en Wouter en mijn lieve dochter Ada.

Mijn man Reinier is niet vaak thuis want er is altijd wel een …… **(veldslag)** waar hij aan mee moet vechten. Ik regel het huishouden. Ik zorg dat de ……**(meid)** elke dag voor ons kookt, de ……**(was)** doet en het huis schoon houdt. Mijn dochter helpt mij met borduren en ……**(weven)**.

Vandaag ga ik jullie laten zien wat ik allemaal doe op een dag, gaan jullie mee?!

We gaan eerst helemaal naar boven, naar de zolder. Op zolder liggen een hoop spullen die eerst gewoon op hun eigen plek in het Huys lagen. Nu liggen ze in vitrines zodat de voorwerpen goed ……**(beschermd)** worden en niet kapot kunnen gaan.

In één van die vitrines moet nog ergens een oude ……**(luizenkam)** liggen. Die luizen waren bijna niet weg te krijgen, vooral aan het eind van de winter. Ik ben altijd weer blij wanneer het in de ……**(lente)** weer een tijd is voor de grote voorjaarsschoonmaak!

De zolder is nooit mijn favoriete plek geweest. Kom we gaan naar beneden, even naar buiten dan laten ik jullie mijn kruidentuin zien.
Hier bij deze oude bomen vind ik rust. Het staat hier vol met geneeskrachtige…….. **(kruiden).** Het ruikt hier altijd zo heerlijk. Mijn moeder leerde mij welke kruiden ik kan gebruiken voor hoofd- ……**(pijn)** en andere pijntjes. En nu leer ik het mijn ……**(dochter)**. Ik ben blij dat zij er ook zoveel plezier in heeft. Soms ga ik op deze bank zitten en probeer ik de planten en vruchten zo precies mogelijk na te ……**(tekenen)**. Proberen jullie het zelf maar eens. Kies een plant, draai je blad een kwartslag en teken hem zo precies mogelijk na.

We gaan weer naar binnen, ik moet jullie nog meer laten zien. We gaan de trap af naar het koudste plekje van het kasteel, doe je jas maar aan en een sjaal om. Weet je waar wij heengaan? Naar de kelder! Daar is het ijskoud en dat moet ook want daar liggen alle spullen die kunnen bederven. De kelder is dus een grote…….**(koel)**kast.

Hier bakt de meid 's morgens vroeg al vers……**(brood)**. En voor mij maakt ze heerlijke warme ……**(havermoutpap)**. Vanavond eten we stamppot met ……**(knolletjes)** en ……**(pastinaak)** vers uit de tuin. Als de mannen op jacht zijn geweest eten we er een stukje ……**(herten)** bout bij en anders wat gekookte…… **(eieren).**

Dan gaan nu naar boven naar de Ridderzaal. Hier zitten wij 's avonds lekker bij het warme haardvuur. De kinderen spelen hier vaak……**(spelletjes)**. Zolang het licht is zit ik in de vensterbank te ……**(borduren)**. In het weekend maken we samen muziek. Reinier en de kinderen zingen en ik speel op mijn ……**(luit)**. Soms doe ik zelfs een dansje bij. Moet ik me niet te vaak geprikt hebben met de borduurnaald anders doen de snaren pijn aan mijn vingers. Welk instrument denk je dat ik bespeel?

A B C D

trommel luit fluit harp

We lopen door naar boven naar de laatste kamer, de kapelzaal. Hier slapen wij met de hele familie in een ……**(hemelbed)**. Het is gemaakt van de mooiste stof die er is. Voel maar eens. Welke stof denken jullie dat dit is?

A. Wol B. Linnen C. Zwarte wol D. Zijde **E. Zijde fluweel** F. Goudbrokaat

Als mijn man er is ontvangen we hier ook onze belangrijke gasten. Dan drinken we samen een glas ……**(wijn)** op goede tijden! Maar eigenlijk vind ik dat maar niks, gasten in de slaapkamer!

Zo, jullie hebben het hele kasteel gezien. Ik hoop dat jullie het leuk vonden. Ik vond het in ieder geval leuk jullie rond te leiden. Tot een volgende keer!

Antwoorden Opdrachtkaart 3. **Gerard Dever**

Hallo ik ben Gerard en ik ben 13 jaar. Samen met mijn ouders, mijn broer en mijn zusje woon ik in Huys Dever.
Over een paar maanden word ik 14 dan krijg ik mijn eigen ……**(schild)** en mag ik als ……**(schildknaap)** meevechten in de oorlog.

Ik woon hier in Huys Dever samen met mijn…… **(vader)** die bijna altijd naar een veldslag is en dus nooit thuis is en met mijn ……**(moeder)** die juist altijd thuis is, mijn broertje ……**(Wouter)** en mijn kleine …… **(zusje Ada)**

Vandaag laat ik jullie zien wat ik allemaal doe op een dag, gaan jullie mee?

We beginnen hier in de Ridderzaal. Hier zitten wij aan het eind van de dag lekker bij het warme haardvuur. Mijn broer en zus spelen vaak spelletjes, maken muziek of zingen liedjes. Soms ……**(speel)** ik mee. Dat leer je ook als je ridder wilt worden.
Mijn moeder zit hier vaak te ……**(borduren)** met naald en draad in de ……**(vensterbank)** bij het raam. Ik zit vlak bij haar en oefen met ……**(lezen)** en schrijven. Als mijn vader er is helpt hij mij. Hij kan heel mooi schrijven met een ……**(ganzenveer)** en ……**(inkt)**.

Binnenkort krijg ik dus mijn eigen ……**(wapenschild)**. Hier in de ridderzaal hangt ons familiewapen. Mooi he? Mijn overgrootvader heeft hem ontworpen. Teken hem hieronder na en schrijf op wat je er allemaal in ziet.

We lopen even verder door naar boven. In de **kapelzaal** slaap ik met de hele familie in een hemelbed, dus dit is de slaapkamer. In deze kamer bewaart mijn vader ook alle waardepapieren, aktes en oorkondes in een hele zware ……**(geldkist).** En in deze kamer is ook de ……**(wc)**. Hebben jullie die al gevonden? Het stinkt hier dus ook wel eens. Maar nooit erg lang.
Hoe ziet onze wc eruit? En werkt hij hetzelfde als jullie wc thuis? Schrijf zo duidelijk mogelijk op hoe hij eruit ziet en hoe hij werkt.
……
……
……

Loop maar door naar de zolder. Hier liggen een hoop spullen die eerst gewoon op hun plek in het Huys lagen. Ik wil jullie heel graag mijn ……**(mes)** laten zien. Die heb ik vorig jaar van mijn vader voor mijn verjaardag gekregen. Altijd handig om op zak te hebben tijdens de jacht. Kijk maar eens of jullie hem kunnen vinden in één van de vitrines. Kruis het plaatje aan waar hij het meest op lijkt.

A. B. C. D.

We lopen weer terug naar de Ridderzaal en gaan even naar buiten. Hier op de renbaan oefen ik met mijn wapenmeester ……**(paardrijden)** en ……**(zwaardvechten)**. Elke dag. Want als ik straks mag meevechten in de oorlog moet ik een goed getrainde ……**(ridder)** zijn. Ik oefen vaak en serieus om vader te kunnen helpen in de strijd.

Tot slot gaan we nog even naar het koudste plekje van het kasteel.Naar de ……**(kelder)**. Daar is het ijskoud en dat moet ook want daar liggen alle spullen die kunnen bederven. De kelder is dus een grote ……**(koel)**kast.

Het liefst eet ik elke dag warme stoofpot met……**(kip)** na het zwaardvechten met een lekker stuk versgebakken……**(brood)**.
Eten jullie dat ook wel eens? Ja/nee
En dan een lekkere kan ……. bier/ melk/ water/ thee erbij. **(bier)**
Omcirkel het juiste antwoord.
Iedereen drinkt dat, mijn vader, moeder en zelfs mijn kleine zusje. Doordat het goed verhit wordt gaan alle bacteriën dood en word je er niet ziek van.

Zo, jullie hebben het hele kasteel gezien. Ik hoop dat jullie het leuk vonden. Ik vond het in ieder geval leuk jullie rond te leiden. Tot een volgende keer!

Antwoorden Opdrachtkaart 4. **Wouter Dever**

Hallo ik ben Wouter en ik ben 11 jaar. Samen met mijn ouders, mijn broer en mijn zusje woon ik in Huys Dever.

Mijn grote broer Gerard krijgt binnenkort zijn eerste schild. Hij mag dan meevechten in de oorlog. Ik ben voorlopig nog een …… **(page)** en moet eerst leren …….**(zwaardvechten)**, paardrijden, zingen en jagen, lezen en schrijven en tafelmanieren. Pas als ik dat allemaal kan, kan ik ridder worden. Pas als je …**19** jaar bent kun je tot ridder worden geslagen. Dat duurt nog lang!

Ik woon hier in Huys Dever samen met mijn……..**vader**(die bijna altijd naar een veldslag is en dus nooit thuis is en met mijn ……**moeder**(die juist altijd thuis is!) mijn grote broer ……(**Gerard**) en mij kleine …….. **(zusje Ada)**

Vandaag ga ik jullie laten zien wat ik allemaal doe op een dag, gaan jullie mee?

We gaan eerst naar het koudste plekje van het kasteel, doe je jas maar aan en een sjaal om. Weet je waar we heengaan? Naar de ……**(kelder)**! Daar is het ijs koud en dat moet ook want daar liggen alle spullen die kunnen bederven. De kelder is dus een grote …….**(koel)**kast.

Ik houd van warm eten. Wat denken jullie dat ik elke ochtend eet als ontbijt?
……**(havermoutpap)** Eten jullie dat ook wel eens? Ja/ nee
En wat drink ik daarbij? bier/ melk/ water/ thee **(bier)**
Iedereen drinkt dat, mijn vader, moeder en zelfs mijn kleine zusje. Doordat het goed verhit wordt gaan alle bacteriën dood en word je er niet ziek van.

Dan gaan we nu naar boven naar de **Ridderzaal**. Hier zitten wij aan het eind van de dag lekker bij het warme ……**(haardvuur)**. We doen ……**(spelletjes)**, maken muziek of zingen liedjes. Mijn moeder zit hier vaak te borduren (tot het te donker wordt) en mijn vader inspecteert zijn zwaarden en zijn harnas. Ik speel het liefst het …… **(bikkelspel)**. Dat is het leukste om met z'n tweeën of meer te doen. Maar Gerard heeft het vaak te druk. En van mijn zusje win ik meestal.

Speel met jullie groepje het bikkelspel. Lees eerst de spelregels.

We lopen even verder door naar boven. In de **kapelzaal** slaap ik met de hele familie in een ……**(Hemelbed)** dus dit is de slaapkamer. In deze kamer bewaart mijn vader ook alle waardepapieren, aktes en oorkondes in een hele zware ……**(geldkist**). Hier ontvangen mijn vader en moeder ook belangrijke gasten. Hoe zag ons bed eruit denk jij?

A B C

Kruis het juiste antwoord aan. **A.**

Welke stof is hiervoor gebruikt? Voel met je ogen dicht welke stof dit volgens jou is. (proeflapjes om te voelen)
A. Wol B. Linnen C. Zwarte wol D. Zijde **E. Zijde fluweel** F. Goudbrokaat

We gaan nu naar de **zolder.** Hier liggen een hoop spullen die eerst gewoon op hun in plek in het Huys lagen. Nu heeft iemand ze in glazen kasten gedaan zodat je er alleen nog maar naar kan kijken. Heel jammer want ik wilde jullie heel graag mijn ……**(lokfluitje)** laten horen. Die heb ik altijd op zak als ik met mijn vader op jacht ga. Daarmee lok ik de ……**(vogels)**. Kunnen jullie hem vinden in één van de vitrines? Als je hem gevonden hebt beschrijf het voorwerp dan zo precies mogelijk.

Zo ziet hij eruit:
Kleur:
Afmeting:
Materiaal:

En dan wil ik jullie nu meenemen naar mijn favoriete plekje van ons huis; de tuin. We gaan weer terug naar de ……**(ridderzaal)** en daar naar buiten.
Ik hou er van om lekker buiten te zijn. In het kasteel is het vaak zo donker en benauwd. Hier buiten verzorg ik mijn dieren en leer ik ze…… **(kunstjes)**. Ze zitten in hokken daarboven aan de muur. In de winter eten we ze op, wel jammer. Welke dieren zijn dat denken jullie?

Duiven	honden	kippen	paarden	koeien	konijnen
katten	cavia's	slangen	herten	bijen	

Zo, jullie hebben het hele kasteel gezien. Ik hoop dat jullie het leuk vonden. Ik vond het in ieder geval leuk jullie rond te leiden. Tot een volgende keer!

Antwoorden Opdrachtkaart 5 **Ada Dever**

Hallo ik ben Ada en ik ben 7 jaar. Samen met mijn ouders en mijn twee broers woon ik in Huys Dever.
Vandaag laat ik jullie zien wat ik allemaal doe op een dag, ga je mee?

We gaan eerst naar buiten. Net als mijn moeder houd ik het meest van de groenten- en ……**(kruiden)**tuin. Omdat het daar zo heerlijk ruikt. Om daar te komen moet je langs de ……**(voorkant)** van het huis. Achter het huis ligt een ……**(moeras)** dat houdt de vijand tegen, zegt mijn vader. Ik denk dat de vijand daar niet komt omdat het er ……**(spookt)**. Je hoort daar 's nachts de meest gruwelijke geluiden, brrr. We gaan snel weer naar binnen, ik krijg hier de ……**(kriebels)**.

Kom, houd je jas maar aan want we gaan meteen door naar de kelder; het koudste plekje van het kasteel. Waarom denken jullie dat het hier zo koud is? Waar is dat goed voor? Om
a. het ongedierte te verjagen
b. het voedsel goed te bewaren
c. onze kostbare spullen goed te bewaren

Gelukkig is het hier niet altijd zo koud. Als de meid koekjes bakt in de ……**(steenoven)** is het hier even warm en ruikt het heerlijk . Soms doet ze er ……**(kaneel)** in. Ruik maar eens. Of ze maakt kaneel……**(stokken)** .Slecht voor je tanden maar heerlijk om van te snoepen! Van de meid krijg ik altijd de ……**(botten)** uit de poten van de koeien, varkens en schapen. Daar spelen we het kootspel mee.

We gaan door naar boven naar de Ridderzaal. Hier zitten wij tot het donker wordt gezellig samen bij het warme haardvuur. We spelen spelletjes of maken……**(muziek)**. Ik speel het liefst het ……**(kootspel)**. Dat speel ik wel eens met mijn vriendje Wendel. De kootjes zet je op een rijtje naast elkaar en met het ´werpkootje´ gooi je zoveel mogelijk ……**(kootjes)** om. Het maakt alleen nogal wat herrie.
Maar ik houd ook heel erg van mooie verhalen. Laatst hadden we een echte verhalenverteller op bezoek. Die zag er zo mooi uit en vertelde prachtige …… **(verhalen)**. Over stoere……**(ridders)** en schone……**(jonkvrouwen)**. Ik verzin ook ……**(verhalen)** en vertel ze meestal aan mijn moeder en teken er soms bij. Ik zou later wel……**(verhalenverteller)** willen worden en op grote feesten mijn ……**(verhalen)** aan iedereen vertellen.

We lopen even verder door naar boven. In de kapelzaal slaap ik met de hele familie in een hemelbed. Dit is dus de slaapkamer. In deze kamer bewaart mijn vader ook alle waardepapieren, aktes en oorkondes in een hele zware …… **(geldkist)**. Hier hangen ook de japonnen van mijn moeder. Als ze niet in de buurt is pas ik ze stiekem wel eens aan. Hier zien jullie drie van haar japonnen.
Welke is de duurste? B.

A

B

C

Van welke stof is de meest kostbare jurk gemaakt? Kruis jouw antwoord aan. (A, B,C, D, E of F)

A. Wol B. Linnen C. Zwarte wol D. Zijde **E. Zijde fluweel** F. Goudbrokaat

Voel met je ogen dicht aan de lapjes welke stof volgens jou van de kostbaarste jurk is.

Dan is er nog maar één kamer die jullie nog niet gezien hebben: de zolder. Op zolder liggen een hoop spullen die eerst gewoon op hun eigen plek in het Huys lagen. Nu liggen ze in vitrines zodat de voorwerpen goed ……**(beschermd)** worden en niet kapot kunnen gaan. Op zolder kun je goed verhalen verzinnen er liggen hier zoveel spullen! Kijk eens goed in de vitrines en kies een voorwerp uit dat jij het meest bijzonder vind. Teken je voorwerp zo goed mogelijk na en schrijf op wat er zo bijzonder aan is.

Zo, jullie hebben het hele kasteel gezien. Ik hoop dat jullie het leuk vonden. Ik vond het in ieder geval leuk jullie rond te leiden. Tot een volgende keer!

Les 3. Verwerkingsles in de klas

In de klas op school werken de leerlingen alle info over hun bewoners van Huys Dever uit in een kort verhaal. In stripvorm, in een brief of in een toneelstukje. Hierin staat wat de bewoner het liefste doet. Welke kamer-ruimte favoriet is of van welk eten hij of zij het meest houdt. De groepjes presenteren de verhalen aan elkaar.

Daarna kunnen de leerlingen middeleeuwse koekjes bakken of het kootspel maken en spelen. Zie recept en speluitleg hierna.

Koekjes bakken

Liefdesverdriet

Wendel verlangt naar een plekje in Ada's hart. Hij weet dat hij nooit met haar zal kunnen trouwen, maar hoopt toch dat Ada hem niet vergeet. Hij heeft koekjes voor haar gebakken. Canstelingen, om haar hart mee te veroveren. Echte ridders van een hof geven aan de jonkvrouwen waar ze verliefd op zijn ook cadeaus. Hoofse liefde heet dat.

Canstelingen

Dit heb je nodig:

- 2 eieren
- 1 eetlepel stroop
- 3 eetlepels bakboter
- 150 gram tarwebloem
- snufje zout (of een paar tranen van liefdesverdriet).
- 2 schaaltjes, pannetje, grote pan, houten lepel, bakplaat.

Zo maak je het:

- Splits de eieren en doe de gele dooiers in een pannetje.
- Doe de boter en de stroop bij de dooiers.
- Vul een grote pan met water en zet daar het pannetje met de dooiers, boter en stroop in.
- Laat het water zachtjes koken en verwarm roerend het dooiermengsel. Als het mengsel soepel is, haal je het van het vuur en laat het afkoelen.
- Verwarm de oven voor op 175 graden en vet de bakplaat in met boter.
- Voeg bloem en zout aan het dooiermengsel toe. Goed roeren of kneden tot een soepel deeg.
- Bloem op het aanrecht strooien en daar het deeg uitrollen tot een plak van een halve centimeter dik.
- Steek hier hartvormige koekjes uit en leg ze op de bakplaat. Bak ze in het midden van de oven in 10 minuten gaar.

Als de koekjes klaar zijn, geef ze dan aan je geliefde.

Of beter nog: eet ze lekker samen op!

Kootspel

Middeleeuwse kinderen spelen heel veel met kootjes en bikkels, botten uit de poten van koeien, varkens en schapen. Daar kunnen jullie vast niet zo makkelijk aan komen. Daarom hier een moderne variant.

Dit heb je nodig:

- Kartonnen kokers van aluminiumfolie/bakpapier/keukenrollen
- Plastic zak of stevig papier
- Zand
- Stevig plakband
- Verf

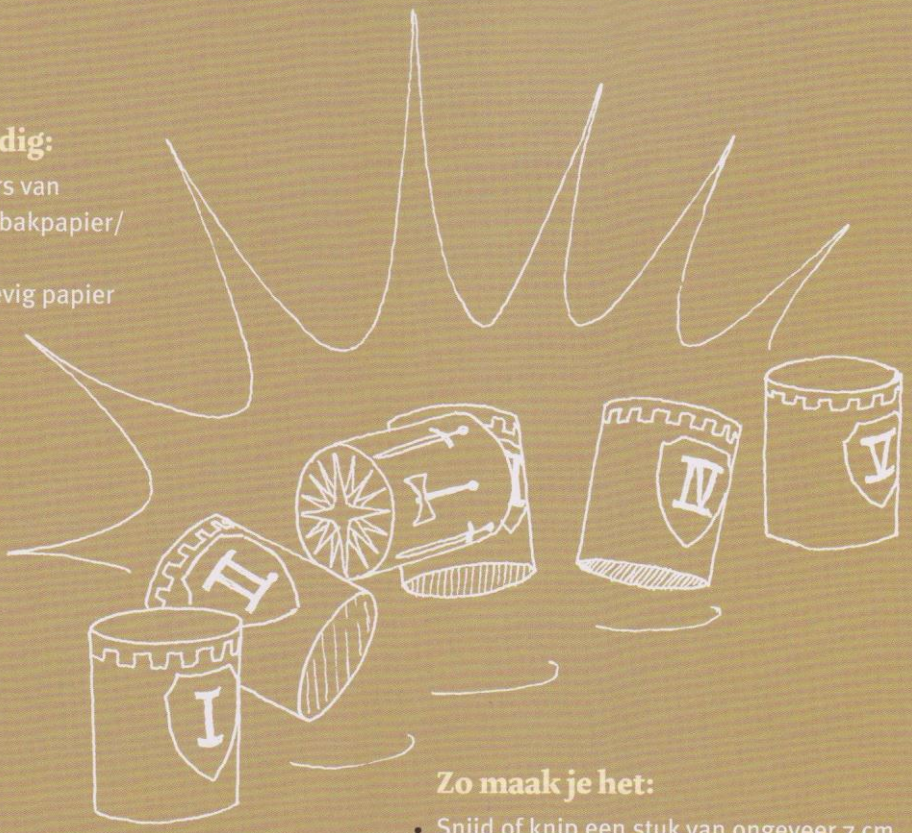

Zo maak je het:

- Snijd of knip een stuk van ongeveer 7 cm van een kartonnen koker af.
- Knip een rondje uit de plastic zak of het stevige papier en plak hiermee één kant van het kokertje goed dicht.
- Doe wat zand in het kokertje en plak ook de andere kant dicht. Met de verf kan je het 'kootje' mooi beschilderen. Je moet er in ieder geval een puntenaantal op schilderen.
- Maak op deze manier vijf kokertjes, elk met een ander puntenaantal (1 t/m 5). Als laatste maak je de 'werpkoot', zonder puntenaantal, maar iets zwaarder dan de rest.

Zo speel je het:

Zet de 'kootjes' in een rijtje naast elkaar. Gooi met het 'werpkootje' zoveel mogelijk 'kootjes' om. Tel de punten bij elkaar op van de kootjes die zijn omgevallen. Dan is de volgende aan de beurt. Je kan dit spel met zoveel kinderen doen als je wilt. Wie de meeste punten heeft, heeft gewonnen.

Het

Colofoon

Dit lesmateriaal is samengesteld in opdracht van het Erfgoedhuis Zuid Holland
voor gebruik in het project Erfgoedspoor.

Auteur en samensteller	Heleen Naterop
Redactie	Leny Berkhoudt en Folckert van de Veen

Met dank aan de gemeente Leiden voor gebruikmaking van het middeleeuws recept en spel.

Delft, 2012